

פרשת וילך שבת שובה – הרב ד"ר יהודה אלטשולר

לפני ה' תטהרו

"את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה (ויקרא ט"ז) "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו." (משנה יומא ח,ט)

הפסוק המצוטט במשנה הוא אחד מפסוקי המפתח שמובילים את יוה"כ והוא גם היה נאמר שלש פעמים ע"י הכה"ג בזמן הויודיים על הפר והשעיר כמתואר בסדר העבודה שמודפס במחזורים וברמב"ם הל' עבודת יוה"כ פ"ב הל' וז.

הפסוק המלא הוא: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" ויקרא טז,ל.

הכפילויות שבפסוק יכפר – לטהר; לטהר – תטהרו. יצרו פרשנויות שונות.¹

בתרגום (ירושלמי, הקרוי יונתן) ביאר כך (התרגום מארמית): "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם, ואתם לפני יי תיתוודו פשעיכם ותטהרו". לפסוק יש שני חלקים: הקב"ה מצידו מכפר, אך תפקידו הוא לשוב ולהתוודות.

קריאה אחרת של הפסוק עולה מהתיאור של סדר העבודה: **אנא בשם. כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים. שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושה. כפתוב בתורת משה עבדך מפי כבודך. כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה': והכהנים והעם העומדים בעזרה קשהיו שומעים את השם הנכבד והנורא מפרש יוצא מפי כהן גדול בקדשה ובטהרה היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: ואף הוא היה מתכונן כנגד המברכים לגמר את השם ואומר להם תטהרו.**

על פי קריאה זו יום הכפורים מכפר ומטהר וכאשר כל העם היה כורע ומשתחוה עם שמיעת השם המפורש היה הכהן קורא להם תטהרו. עצם הנוכחות לפני השם היתה מטהרת ומכפרת.

קריאה נוספת של הפסוק עולה מהמשנה שהובאה לעיל, אך נקדים לכך הקדמה קצרה:

הלכות יום הכפורים בטור והשולחן ערוך נפתחים בהלכות שקשורות בערב יום הכפורים. נציין במיוחד את סימן תרו שכותרתו: "שיפייס את חברו בערב יום הכפורים". כותרת זו מדגישה את חובת הפיוס דוקא בעיוה"כ וכנראה שהיא נובעת מדברי המשנה בסוף מסכת יומא" עברות שבין אדם לחברו אין יוה"כ מכפר עד שירצה לחברו", וכך גם נפסק ברמב"ם הל' תשובה פרק ב.

אך אם כך, חובת הפיוס עומדת כחובה לכשעצמה ואיננה קשורה דוקא בעיוה"כ באופן מהותי, אלא שכדי לזכות בכפרת יוה"כ צריך לפייס עד ערב של יום. כך גם נוהגים האומרים את "תפילה זכה" שחיבר רבי אברהם מדאנציג בעל ה'חיי אדם', ובה גם יש מעין בקשת מחילה כללית: " וְכַשֵּׁם שֶׁאֲנִי מוֹחֵל לְכָל אָדָם כִּן תִּתֵּן אֶת חַיֵּי בְעֵינֵי כָל אָדָם שֶׁיִּמְחַלוּ לִי בְּמַחִילָה גְמוּרָה." מעין הנוסח שיש שאומרים אותו בקריאת שמע שעל המיטה מידי לילה.

¹ מפורסמת במיוחד דרשתו הראשונה של הגר"ד סולוביציק בספרו על התשובה,

מעיון בסוגיות של סוף מסכת יומא (דף פז) נראה שיש עניין בפיוס דוקא בערב יום הכפורים. בסדרה של ספורים מתארת הגמרא מספר חכמים שהקיפו לפייס אנשים שונים דוקא במעלי יומא דכפורי - ערב יוה"כ. אחד הספורים המזעזעים המופיעים שם מתאר את גדול אמוראי בבל - רב, שהלך לחנותו של קצב מסויים שפגע בו, על מנת שלקצב תהיה הזדמנות לבקש את מחילתו. לכאורה רב יכול היה להשאר בביתו ולמחול לאותו קצב, אך נראה שהוא ראה חשיבות מיוחדת דוקא בנסיון הפיוס בערב יום הכפורים! (הסיפור מסתיים באופן טרגי כאשר הטבח לא רק שלא התפייס אלא חזר והטיח דברים ברב, וסופו שנהרג בסכין שבה השתמש. מסתבר שגם להתפייס זה מורכב למדי, ולעיתים יש סכסוכים שלא ניתן לפותרם, וניסיון לפותרם עלול לסבכם עוד יותר)

ביטוי מעניין לחובת הפיוס ביום זה מופיע במדרש פרקי דרבי אליעזר המצוטט במחזור ויטרי סימן שמו, ושוב בספר אור זרוע, הל' יוה"כ סימן רעז:

"כשרואה סמאל הרשע שלא מצא עון בישר' ביום הכיפורים. אומ' לפני הק' רבון העולמים יש עם אחד בארץ שדומין למלאכי השרת שבשמים מה מלאכי השרת יחיפי רגלים. כך ישר' יחיפי רגלים. מה המלאכים קופצים ועומדים. אף ישראל עומי' על רגליהן. מה מלאכי השרת אין בפיהם אכילה ושתייה. אף ישר' כן. מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא. אף ישראל כן. **מה מלאכי השרת שלום ביניהם. אף ישראל כן.** והק' שומע עדותם של ישראל מפי קטיגור שלהם. ומכפר על כל עוונותיהם של ישראל. שנ' וכפר את מקדש הקדש. וגו'. ועל כל עם הקהל יכפר (ויקרא טז)"

בנוסף מצטט האו"ז את המדרש הבא המדגיש את אותו רעיון:

"יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא ויתעלה זכרו שהוא מחבב את ישראל ותיקן להם עשי"ת שאפילו יחיד עושה בהן תשובה מקבלין תשובתו כתשובת ציבור לפיכך צריכים כל ישראל להחזיק בתשובה **ולעשות שלום בין איש לחבירו ולמחול זה לזה בערב יוה"כ** כדי שיתקבלו תשובתן ותפילתן לפני הקדוש ברוך הוא בחיבה ובשלום ואהבה יתירה."

הרב אהרן סולוביציק מביא בספרו על הרמב"ם (פרח מטה אהרן, הל' תשובה, עמ' 189), מעשה אודות ר' חיים מברסקי, שטרח לפייס בעיו"כ אדם שבו גער ובצדק, לאחר שזה פגע בכבודו. לשאלת בניו הוא הסביר שעל אף שהדין עמו, הרי שבעיו"כ ישנה חובה ליצור פיוס בכל מקרה!²

כנראה שהרעיון שעומד מאחורי היסוד הזה נובע מקריאה אחרת של הפסוק "כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", על פי המשנה בסוף מסכת יומא הקריאה של הפסוק היא כזו: מהחטאים שנעשו לפני ה' תטהרו, אך מהחטאים האחרים לא תטהרו. קריאה זו מציגה את הפסוק כמאפשר דיוק המפקיע מטהרת יוה"כ חטאים שלא נעשו לפני ה' אלא לפני בני אדם!

משנה זו יצרה את המנהגים השונים של בקשת הסליחה בעיו"כ אך דוקא בהקשר זה חשוב לזכור את דברי השל"ה הקדוש שמתאר בצורה נוקבת, התפיסויות מהסוג שניתן לראות לעיתים גם במחוזותינו:

של"ה מסכת ראש השנה פרק דרך חיים תוכחת מוסר

למדנו מכל זה, שהחטא שבינו לבין חבירו, צריך לרצות את חבירו. ולא כמו שראיתי מקום, שנהגו בערב יום כפורים, סמוך להתחלת שליח צבור 'כל נדרי', הולכים האוהבים זה אצל זה בבית הכנסת לבקש מחילה מחבירו, והוא לא שונא לו ולא מבקש רעתו, ויגיד עליו ריעו ויאמר לו, כי לא ידע ממנו שום דבר רע מעולם, כי אם טוב בהחלט. והנה 'אמת ושלום נפגשו', ומוחלים זה לזה במקום שלא היו צריכין מחילה, כי היה לבם שלם זה עם זה כל ימיהם לעולם. אבל השונאים זה את זה נשארים במקומן, ואינם הולכים זה אצל זה, על דבר אשר לא קדמו אותו חבירו לילך אצלו בראש, ומי כהחכם יודע פשר דבר, בין שני שונאים שהם חכמים בעיניהם, וכל

² רעיון דומה מנוסח גם בשפת אמת ואף בפחד יצחק לרבי יצחק הוטנר.

אחד חושב בדעתו שהוא צדיק בריבו, בל למד צדק מרוב, דבמקום גדולתו שם נראה גבורת ענותנותו, ללכת אחרי האיש הטבח ההוא, להוציא הדברים שיש עליו בלבו, אף - על - פי שהטבח חטא לו, כמו שפירש רש"י שם במקומו (בפרק יום הכפורים (יומא פז א, ד"ה ממציא נפשיה, וכו')). קל וחומר לכל אדם אצל השוה לו. וכל שכן לגדול הימנו, שילך אצלו לפייסו ויאחזנו ולא ירפנו, ובדברים ירצנו, עד שיאמר מרוצה אני, יענה ויאמר סלחתי, כפי כן לבי.

גמר חתימה טובה

המדרשה

לגדול בתורה, לגדול באקדמיה

בית המדרש

אוניברסיטת בר-אילן

המכון הגבוה לתורה
ע"ש לודביג ואריקה יסלזון